

kore Alszeqhy vidi bitno na dvije razine: a) na spoznajnoj ili »nociionalnoj« razini, koja u današnjoj kulturi kao da je zaprekom za kršćansko poimanje grijeha i oproštenja; b) na povijesnoj razini, jer smo sve svjesniji promjene koje je ovaj sakrament doživio tijekom stoljeća. Izazovniji je članak A. Amata o analizi tridentskih kanona (str. 47-63). To je zapravo sažetak autorove doktorske disertacije, koja je tijekom iste godine i objelodanjena (A. Amato, I pronunciamenti tridentini sulla necessità della confessione sacramentale nei canoni 6-9 della sessione XIV (25 novembre 1951). Saggio di ermeneutica conciliare, Bibl. Theol. Salesiana, ser. I: Fontes, vol. 7, Roma 1974). Glavni zaključak bi bio: Tridentski sabor je definirao — protiv protestanata — da je sakrament pokore »božanskog prava«, ali time nije definiran i sam način na koji se konkretno slavi sam sakrament. Amatova povijesna analiza slaže se s onim što i neki drugi teolozi i povjesničari ovog sakramenta danas iznose, kako to iznosi Ph. Rouillard u istom zborniku (str. 79-81), a i inače je poznato u teološki informiranim krugovima.

Zbornik je vrlo lijep primjer svestranih »interdisciplinarnih« napora za posuvremenjenje sakramenta pokore. Optika je široka i pastoralna u dobrom smislu riječi. Zbornik pokazuje sličnost s našim Teološko-pastoralnim tjednom u Zagrebu i odgovarajućim zbornikom Bogoslovске Smotre. Djelo je svakako vrlo korisno, osobito za pastoralno svećenstvo koje je željno temeljitije teološke i pastoralne hrane.

M. Valković

A. HORTELANO, *Amore e Matrimonio: Nuove Prospettive*, Assisi, Cittadella editrice, 1973., strana 190.

U posljednje vrijeme pojavilo se je više zapaženih studija o sakramentu ženidbe i problemima koji su s njim povezani. Zanimljivije od ostalih je djelo A. Hortelana, profesora moralne teologije na institutu »Alfonsianum« u Rimu.

Sadržaj ove mislima veoma bogate knjige podijeljen je na devet poglavlja od kojih bi trebalo posebno izdvojiti prvo, drugo, četvrto, šesto i deveto.

Svoje promatranje ljubavi i ženidbe A. Hortelano je započeo veoma detaljnim prikazom bitnih stavova u odnosu na ljubav. Ti stavovi mogu biti negativni kao npr.: stav grešnosti, koji u ljubavi vidi samo grijeh; tabuističko držanje koje nerazumno zabranjuje ljubav, a grijeh protiv šeste zapovijedi smatra jedinim i najvažnijim od svih grijeha; farizejski stav je onaj kojemu je jedino stalo do vanjštine i smatra najvažnijim nju spasiti, a ljudski obzir jedini je moralni pokretač; nihilističko držanje smatra da je ljubav nemoguća i da oni koji o ljubavi govore zanosnim izrazima nisu ništa drugo nego li naivni romantičari. Drugi dio prvog poglavlja govori o pozitivnim stavovima prema ljubavi. Kao takovi mogu se navesti: pornografsko držanje koje je također kao neko opsjednuće ali pozitivnog značenja jer u seksualnosti nalazi pozitivnu vrijednost a to je njen sakriveni dinamizam. Nakon toga govori i o panseksualizmu, tom pozitivnom opsjednuću, zaogrnutom znanstvenim obilježjem. On se sastoji u tumačenju čitave stvarnosti na temelju seksualnosti kao da bi to bila jedina sastavna vrijednost stvari. Romantički stav smjera na prijateljstvo odijeljeno od seksualnosti, precjenjujući neutjelovljeno i andeosko prijateljstvo. Higijeničarsko držanje je ono kod kojega se ljubav promatra samo pod biološkim vidom, kao pojava niske i male važnosti. Takav stav nikako nije izraz prijateljstva. Ekonomsko poimanje smatra da je sve, pa i ljubav, bitno uvjetovana ekonomskim činionicima. Humanističko-društveni stav ističe napose ljudsku osobu unutar jedne zajednice ljubavi. Religiozno držanje sastoji se u otvaranju humanizma nadnaravnoj transcendentnosti jer samo u Bogu možemo imati pravu trajnost.

U drugom poglavlju autor govori o sastavnim elementima ljubavi koji se ne mogu međusobno posve odijeliti. Na prvom mjestu govori o seksualnosti, tom jednom od

najzačudjućih elemenata suvremene kulturne revolucije. Nalazimo se na prijelazu od tabuističkog stanja, u kojem je seksualnost bila suzbijana na veoma nerazuman način, i položaja skrajnjeg erotizma, također opsjedničkog pa prema tome jednako nerazumnog. U daljnjem izlaganju pisac govori o odnosima seksualnosti i moderne tehnike. Suvremena tehnička dostignuća, koja u danom trenutku mogu biti predstavljena i na području seksualne tehnike, na sebe neprestano svraćaju pozornost. Dovoljno je spomenuti umjetnu oplodnju i trudnoću koje se mogu proizvesti u laboratoriju a mogu prouzrokovati velike promjene na području seksualnosti. Moderna tehnika može i treba pomoći ljudskoj osobi i čovječanstvu da se izbjegnu neki naslijeđeni nedostaci prošlosti i da se stvori uzorak čovjeka, borca za očuvanje svoje opstojnosti koji će neplodnicama omogućiti da postanu majke. Uza sve to treba biti veoma oprezan da se sačuva dostojanstvo ljudske osobe i postigne dobro čovječanstva. Govoreći o fenomenologiji seksualnosti autor ističe da je atrakcija među spolovima znak fizičkog i psihičkog zdravlja. To je pojava koja nastaje u čovjeku, nešto što nije umjetno ili nadošlo izvana, fenomen »u meni« koji se malo po malo očituje kao »moj«, nad kojim imam slobodan i odgovoran nadzor. Upravo po tome čovjek se bitno razlikuje od životinja koje nemaju tog razumnog nadzora nad seksualnošću. Seksualnost kod čovjeka postaje sve više »njegova« i sve tjesnije vezana uz osobu. Ona postaje izražaj čitave ljudske ličnosti a ne samo običan biološki čin. Dinamizam seksualnosti, koji obuhvaća veliki dio naše vitalnosti, usmjeren je k ostvarenju nas i svijeta. Pojedinač se može odreći seksualne aktivnosti i neće mu se ništa dogoditi, ali čitav ljudski rod to ne može učiniti jer bi to značilo kraj čovječanstva. To nam pokazuje da je seksualnost usmjerena k općem dobru, k stvaranju nas ljudi. Prijateljstvo i socijalizacija ljubavi zaokupile su, nadalje, pažnju autora knjige. No u toj točki autor ne donosi neke nove i do sada nepoznate misli. Zadnji dio ovog

najdužeg i veoma zanimljivog poglavlja knjige govori o kršćanskom otajstvu ljubavi. Kod svih naroda kroz povijest ljubav je bila smatrana kao neka vjerska stvarnost. U njoj se je gledalo sveto otajstvo koje je kod kršćana prozvano »sakramentom«.

Treće poglavlje posvećeno je ljubavi kao moralnom imperativu. Naime, šesta zapovijed postaja je jednom od glavnih briga svakog kršćanina, a naš moral bio je dobrim dajelom sveden na tu Božju zapovijed. Danas se provodi izvorna sloboda ljubavi pa se velik dio ljudi pita kamo to ide i već se naziru znakovi umornosti. Pisac tumači kako u ljubavi sve nije grijeh i pita da li postoji grijeh kod šeste zapovijedi, odnosno da li je sve teški grijeh ili nije.

Četvrto poglavlje govori o uvođenju u ljubav. Ovaj je problem jedan od najtežih i najosjetljivijih za roditelje i odgojitelje mladog naraštaja koji istom ulazi u život. Kad je riječ o ljubavi i uvođenju u nju, velik dio zainteresiranih za tu problematiku pomišlja odmah na seksualnu ljubav. Seksualnost koja bi bila izolirana od prijateljstva, socijalizacije i kod vjernika odijeljena od otajstva, postaje veoma siromašna i u stalnoj je opasnosti da se raspadne. Očito je da u pripravi mladih za ljubav nedostaje prethodna priprava na prijateljstvo a osobito ono koje traži angažiranje »mene« i »tebe« na temelju potpunog i konačnog međusobnog predanja. Unatoč socijalizacije ljubavi mladi ljudi nalaze dosta poteškoće da se očituju onakvim kakvi u stvari jesu. Kod mladih kršćana postoje još druge poteškoće kao npr. nedostatak ženiđbene mistagogije, nesposobnost da zaljubljenima pokažemo da je temelj njihove ljubavi Krist koji je utjelovljen u njihovim srcima i koji može učiniti da ta njihova ljubav može ostati stvarnost a ne samo obična utopija. Šteta je i promašaj što se neki pastiri duša, u organiziranju kraćih kurseva o uvođenju u ljubav, ograničuju samo na seksualnu pripravu a pritom zaboravljaju i ostale vidike ljubavi, osobito onaj o kršćanskom otajstvu. Kad se tijekom pripreve

na ljubav govori o seksualnosti onda treba svakako protumačiti problem nesklada koji može postojati kod seksualnog združenja muškarca i žene. Gubi se vrijeme u izlaganju čisto tehničkih stvari, a zaboravlja se istaknuti kako je kod mogućih problema savjet dobrog i savjesnog liječnika od velike koristi. Autor nadalje govori o tome tko je odgovoran i dužan učiniti tu pripravu i uvođenje mladih u život i ljubav. Na prvom je mjestu obitelj koja treba predsjedavati prikladnu sredinu i ozračje ljubavi. Škola i društvo moraju pomoći i nastaviti ono što je započeto u obitelji jer upravo te ustanove imaju brojne mogućnosti da to i ostvare. Glavna zadaća Crkve u ovoj stvari treba da bude kritička savjest čovječanstva. Oni koji su odgovorni za pripravu i uvođenje mladih u život ljubavi moraju voditi računa o zakonima razvojne psihologije da tu svoju dužnost ne učine ni prerano ni prekasno nego u pravo vrijeme s iskrenošću, smjelošću i punom sviješću o osjetljivosti i odgovornosti stvari, znajući da za takav posao treba imati neograničenu strpljivost i ljubav prema osobama kojima se želi pomoći.

Peto poglavlje raspravlja o masturbaciji, tom fenomenu autoseksualnosti, o razlikama masturbacije, njezinom vrednovanju, kao i o terapiji koja može biti liječnička, sociološka i psihološko-moralna.

Ni marginalni spolni odnosi nisu bili zaobiđeni u ovoj studiji. A. Hortelano pod ovim izrazom podrazumijeva punu upotrebu seksualnosti izvan braka o čemu raspravlja u šestom poglavlju u kojem se kao marginalni seksualni odnosi navode oni u braku na probu, zatim predbračni i van-bračni spolni odnosi. I u ovoj stvari autor knjige nije donio nekih posebnih osobnih ideja. Ovo poglavlje, po sebi veoma zanimljivo, više je značajno po tome što donosi rezultate pastoralne prakse i sintetizirana mišljenja teologa i pravnika o ovom predmetu.

Sedmo i osmo poglavlje zaustavlja se na pitanju nerazrješivosti ženidbe odnosno odgovornom očin-

stvu, stvari o kojoj je bilo dosta govora nakon II Vatikanskog sabora i enciklike »Humane vitae«.

Da bi rasprava o seksualnosti bila potpuna, u posljednjem poglavlju knjige govori se i o celibatu. O tom problemu govore oni koji su oženjeni kao i oni koji su celibat izabrali kao svoj životni put. Postoje dvije vrste celibata: dobrovoljan i prisilan. Dobrovoljan celibat je jedan od oblika ljubavi, nešto što je veselo i radosno izabrano te pozitivno i poželjno po sebi. Ovaj oblik ljubavi treba biti izabran za uvijek i ne može ga se lako razumjeti jer je to nadnaravni dar koji omogućuje susret s Kristom bez posrednika te dozvoljava da se Božjem narodu služi posebnom raspoloživošću. Osim dobrovoljnog i nadnaravno usmjerenog celibata postoji i prisilni celibat koji provode osobe koje ne mogu stupiti u brak. Posljednje stranice ove knjige pokušavaju dati rješenja osobama koje provode taj prisilni celibat.

Zadnjih godina tiskane su brojne knjige koje govore o braku te je stoga veoma teško reći nešto što nitko drugi dosad nije obrađivao. Uza sve to autor je iznio veoma korisne misli za praksu što se može osjetiti već u prvom poglavlju gdje veoma jasno govori o problemu ljubavi i o obavezni svijui da, u skladu sa svojim mogućnostima, pomognu mladima da što potpunije i svestranije pripremljeni uđu u život. Veoma je precizan u iznošenju fenomenologije seksualnosti ističući njezin dinamizam koji treba pozitivno usmjeriti. S pravom kritizira moral koji se kreće samo oko šeste zapovijedi kao da je to jedino što mora zaokupljati kršćanina. Kod problema celibata ističe njegovu nadnaravnu dimenziju koja osobito dolazi do izražaja u nesebičnom službenju Božjem narodu.

Jedini prigovor koji bismo željeli spomenuti jest da autor knjige u tekstu ne navodi djela kojima se je služio nego ih spominje samo na kraju svoje studije.

Marijan Biškup